

NOWE REGULACJE DOTYCZĄCE PROBLEMATYKI ZABYTEKÓW W ZWIĄZKU Z WEJŚCIEM W ŻYCIE USTAWY O RZECZACH ZNALEZIONYCH

BARTŁOMIEJ GADECKI

I. WPROWADZENIE

W dniu 20 lutego 2015 r. uchwalono ustawę o rzeczach znalezionych¹. Weszła ona w życie w dniu 21 czerwca 2015 r. Ustawa o r.z., jak wskazuje jej nazwa, dotyczy rzeczy znalezionych, zawiera jednocześnie interesujące regulacje dotyczące zabytków oraz wprowadza istotne zmiany w kodeksie cywilnym² i ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³. Celem niniejszego opracowania jest dokonanie analizy regulacji wprowadzonych ustawą o r.z. w odniesieniu do zabytków.

II. ANALIZA REGULACJI WPROWADZONYCH USTAWĄ O RZECZACH ZNALEZIONYCH

W art. 1 ustawy o r.z. wskazano, że określa ona m.in. postępowanie z rzeczami o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej (pkt 3), przy czym przepisów ustawy nie stosuje się do zabytków archeologicznych (zob. art. 3). Definicję zabytku archeologicznego zawarto w art. 3 pkt 4 ustawy o o.z. i o.n.z. określając, że jest to „zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się

¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 397, dalej ustawa o r.z.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.), dalej k.c.

³ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.), dalej ustawa o o.z. i o.n.z.

w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Należy zaznaczyć, że w ustawie o o.z. i o.n.z. objaśniono także pojęcia zabytku (zgodnie z art. 3 pkt 1 jest to nieruchomości lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową), zabytku nieruchomego (zob. art. 3 pkt 2 ustawy o o.z. i o.n.z.), zabytku ruchomego (zob. art. 3 pkt 3 ustawy o o.z. i o.n.z.). Przy czym słusznie w doktrynie zauważono, że istnieją trudności w rozróżnieniu, co jest zabytkiem „zwykłym”, a co archeologicznym⁴. Z uwagi na ramy opracowania należy tylko zasygnalizować, że pojęcie zabytku archeologicznego można odnosić do archeologii jako nauki, bądź do niemożności ustalenia właściciela takiej rzeczy⁵. Jednocześnie wskazać należy, że zabytek archeologiczny może mieć mniej niż 100 lat, skoro w art. 51 ust. 1 pkt 1 ustawy o o.z. i o.n.z. wyróżniono kategorię zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat. Z kolei niemożność ustalenia właściciela nie może być *de lege lata* samoistnym kryterium odróżniającym zabytki „zwykłe” od archeologicznych, bowiem ustawodawca w art. 189 k.c. wskazał, że własnością Skarbu Państwa stają się m.in. zabytki, jeżeli znaleziono je w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe. Przepis ten dotyczy „zwykłych” zabytków, bowiem przedmiotów będących zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, dotyczy art. 35 ust. 1 ustawy o o.z. i o.n.z. (zabytki archeologiczne stanowią własność Skarbu Państwa).

Ustawa o r.z. w rozdziale 2 reguluje obowiązki i prawa znalazcy oraz przechowującego. Art. 5 ust. 1 ustawy o r.z. nakłada na znalazcę rzeczy, który nie zna osoby uprawnionej do jej odbioru lub nie zna jej miejsca pobytu, obowiązek niezwłocznego zawiadania o znalezieniu rzeczy starosty właściwego ze względu na miejsce zamieszkania znalazcy lub miejsce znalezienia rzeczy. Przy czym znalezione rzeczy o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej znalazca jest zobowiązany oddać niezwłocznie właściwemu staroście (art. 5 ust. 3 ustawy o r.z.).

Ustawa o r.z. stanowi, że znalazca, który uczynił zadość swoim obowiązkom, może żądać znaleźnego w wysokości jednej dziesiątej wartości rzeczy (art. 10). Przy czym w przypadku gdy rzecz znaleziona jest zabytkiem i stała się własnością Skarbu Państwa, znalazcy przysługuje nagroda (art. 11 ust. 1). Kompetencja do uregulowania kwestii nagród została scedowana na ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który ma określić, w drodze rozporządzenia, rodzaje, wysokość, a także warunki i tryb przyznawania nagród, biorąc pod uwagę znaczenie znalezionych zabytków dla dziedzictwa narodowego i uwzględniając ich wartość historyczną,

⁴ Zob. B. Gadecki, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108–120. Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 18–20; idem, *Ochrona podwodnego dziedzictwa kultury. Aspekty prawnokarne i kryminologiczne*, Warszawa 2014, s. 12–13 oraz wskazaną tam literaturę.

⁵ Zob. W. Kowalski, *Nabywanie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004, s. 222–224, 237–239; Z. Kobyliński, J. Wysocki, *Ujęcie problematyki ochrony zabytków archeologicznych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – stan obecny i postulaty zmian*, [w:] K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa–Gdańsk 2014, s. 123–129; M. Trzciniński, *Specyfika przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom archeologicznym*, [w:] W. Szafranski, K. Zalasinska (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, tom III, Poznań 2009, s. 252.

naukową, artystyczną oraz materialną (art. 11 ust. 2). Analogiczne uregulowanie, tylko dotyczące zabytków archeologicznych, znajduje się w ustawie o o.z. i o.n.z. (zob. art. 34 ustawy o o.z. i o.n.z.).

Prowadzenie postępowania w sprawach odbierania zawiadomień o znalezieniu rzeczy, przyjmowania i przechowania rzeczy znalezionych oraz poszukiwania osób uprawnionych do ich odbioru należy do zadań właściwego starosty, chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej (art. 12 ust. 1 ustawy o r.z.). Zadanie to stanowi zadanie własne powiatu (art. 12 ust. 2). Należy wskazać, że starosta może odmówić przyjęcia rzeczy, której szacunkowa wartość nie przekracza 100 złotych, lecz odmowa nie może nastąpić, jeżeli jest to rzecz o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej (art. 12 ust. 4).

Rozdział 4 ustawy o r.z. dotyczy postępowania z rzeczami o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej. W przypadku przypuszczenia, że rzecz znaleziona stanowi rzecz o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej, właściwy starosta w terminie 7 dni od dnia powzięcia wiadomości o znalezieniu rzeczy zawiadamia właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków, który ma obowiązek w terminie 7 dni od dnia otrzymania zawiadomienia dokonać oględzin rzeczy znalezionej i stwierdzić, czy jest ona zabytkiem (zob. art. 22 i 23). Gdy rzecz znaleziona jest zabytkiem, wojewódzki konserwator zabytków, w drodze decyzji, oddaje ją na przechowanie właściwemu ze względu na rodzaj rzeczy znalezionej muzeum państwowemu albo samorządowemu, bibliotece, dla której organizatorem jest minister, kierownik urzędu centralnego albo jednostka samorządu terytorialnego (art. 24), a jeżeli zabytek ten stał się własnością Skarbu Państwa, muzeum albo biblioteka, którym rzecz została oddana na przechowanie, występują do właściwego starosty o przeniesienie własności tej rzeczy, w drodze umowy (art. 25 ust. 1).

Ustawa o r.z. wprowadziła istotne zmiany w k.c. Uchylono art. 183–186 oraz 188 k.c. regulujące kwestie związane z rzeczami znalezionymi (problematyka ta jest obecnie uregulowana w ustawie o r.z.). Natomiast nowe brzmienie otrzymał art. 187 k.c., zgodnie z którym rzecz znaleziona, która nie zostanie przez osobę uprawnioną odebrana w ciągu roku od dnia doręczenia jej wezwania do odbioru, a w przypadku niemożności wezwania – w ciągu dwóch lat od dnia jej znalezienia, staje się własnością znalazcy, jeżeli uczynił on zadość swoim obowiązkom; jeżeli jednak rzecz została oddana staroście, znalazca staje się jej właścicielem, jeżeli rzecz odebrał w wyznaczonym przez starostę terminie (§ 1). Z kolei problematyki własności rzeczy znalezionej będącej zabytkiem dotyczy § 2 stanowiący, że taka rzecz po upływie terminu do jej odebrania przez osobę uprawnioną staje się własnością Skarbu Państwa, przy czym (zgodnie z § 3) z chwilą nabycia własności rzeczy przez Skarb Państwa wygasają obciążające ją ograniczone prawa rzeczowe. Nowe brzmienie otrzymał także art. 189 k.c. Obecnie przepis ten brzmi: „Jeżeli rzecz znaleziono w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, staje się ona przedmiotem współwłasności w częściach ułamkowych znalazcy i właściciela nieruchomości, na której rzecz została znaleziona, jeżeli jednak rzecz ta jest zabytkiem lub materiałem archiwalnym, staje się ona własnością Skarbu Państwa, a znalazca jest obowiązany wydać ją niezwłocznie właściwemu staroście”. Zatem Skarb Państwa staje się właścicielem zabytku („niearcheologicznego”) znalezionej w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela

byłoby oczywiście bezcelowe. Przy czym poprzednie brzmienie art. 189 k.c. przewidywało własność Skarbu Państwa także, jeżeli rzecz nie miała wartości naukowej lub artystycznej, a posiadała znacznieszą wartość materialną.

Kolejne zmiany w k.c. spowodowane są utworzeniem krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. W ustawie o o.z. i o.n.z. dodany został rozdział 2a zatytułowany „Krajowy rejestr utraconych dóbr kultury”. Rejestr ten jest prowadzony przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 24a ust. 1). Zgodnie z art. 24a ust. 2 ustawy o o.z. i o.n.z. do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury wpisuje się rzeczy ruchome będące:

- „1) zabytkami wpisanymi do rejestru,
- 2) muzealiami, o których mowa w art. 21 ust. 1 i 1a ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2012 r. poz. 987),
- 3) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829), należącymi do narodowego zasobu bibliotecznego,
- 4) materiałami archiwalnymi, o których mowa w art. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2011 r. Nr 123, poz. 698 i Nr 171, poz. 1016 oraz z 2014 r. poz. 822) – utraconymi przez właściciela w wyniku popełnienia czynu zabronionego, określonego w art. 278 § 1 i 3, art. 279 § 1, art. 280–283 albo art. 284 § 1–3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.)”.

Użycie w nazwie rejestru pojęcia „dobro kultury” zamiast „zabytek” uważam za słuszne pomimo, że termin „dobro kultury” wywołuje głównie skojarzenie z nieobowiązującą już ustawą o ochronie dóbr kultury⁶, która posługiwała się zasadniczo pojęciem „dobro kultury”. Jednakże termin ten jest też obecnie używany w aktach prawnych (zob. np. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁷, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 września 2014 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁸, ustawę z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej⁹). Przy czym ww. akty prawne nie objaśniają go¹⁰. Natomiast w doktrynie podejmowane są próby stworzenia definicji tego terminu¹¹. Słuszne jest stanowisko, że zarówno pod rządami ustawy o ochronie dóbr kultury, jak i obecnie, można przyjąć, że każdy zabytek

⁶ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. (t.j. Dz.U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150 z późn. zm.).

⁷ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁸ Dz.U. z 2014 r. poz. 1218 z późn. zm.

⁹ T.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 144 z późn. zm.

¹⁰ Na marginesie należy wskazać, że w art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 199 z późn. zm.) zdefiniowano pojęcie „dobra kultury współczesnej”. Natomiast pojęcie „dobro kultury” objaśnione jest w Konwencji UNESCO dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywózowi, wywózowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzonej w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

¹¹ Zob. np. B.J. Rouba, *Terminologia i pojęcia podstawowe dla procesu ochrony dóbr kultury*, [w:] T. Grzybkowska, J. Talbierska (red.), *Dwór Artusa w Gdańsku. Sztuka i sztuka konserwacji. Materiały z konferencji naukowej, Gdańsk, Dwór Artusa 17–19 października 2002*, Warszawa 2004, s. 207.

jest dobrem kultury, lecz istnieją dobra kultury, które nie są zabytkami¹². A skoro rejestr ma dotyczyć nie tylko zabytków, to nazwa np. „krajowy rejestr utraconych zabytków” nie byłaby właściwa.

Wprowadzenie regulacji dotyczącej rejestru do ustawy o o.z. i o.n.z. należy uznać za słuszne, bowiem jest to ustawa wiodąca wśród ustaw poświęconych problematyce ochrony dziedzictwa narodowego. Z kolei stworzenie odrębnej ustawy zatytułowanej np. „ustawa o krajowym rejestrze dóbr kultury” spowodowałaby tylko mnożenie aktów prawnych poświęconych problematyce ochrony dziedzictwa, a wielość aktów prawnych poświęconych jednej problematyce nie sprzyja przejrzystości systemu ochrony (wielość regulacji rozproszonych po różnych aktach prawnych nie ułatwia orientacji, co do przyjętego przez ustawodawcę modelu ochrony). Z kolei tworzenie odrębnych rejestrów (utraconych zabytków, utraconych muzealiów, utraconych materiałów bibliotecznych, utraconych materiałów archiwalnych) w każdej z ustaw poświęconych danej problematyce stworzyłoby niepotrzebny problem związany z organizacją i zarządzaniem odrębnymi rejestrami i utrudniałoby praktyczne wykorzystanie rejestru (konieczność przeglądania kilku odrębnych rejestrów). Ujęcie również w rejestrze materiałów archiwalnych spowodowało konieczność przyjęcia nowego brzmienia art. 2 ust. 2 ustawy o o.z. i o.n.z. Obecnie w ww. przepisie wskazano, że ochronę materiałów archiwalnych wchodzących w skład narodowego zasobu archiwalnego regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z uwzględnieniem przepisów rozdziału 2a. Takie brzmienie przepisu wydaje się, że rozstrzyga o autonomiczności dwóch systemów ochrony – zabytków oraz materiałów archiwalnych (tych ostatnich z uwzględnieniem rozdziału 2a ustawy o o.z. i o.n.z.), choć moim zdaniem dalej będą toczyły się w doktrynie spory nad relacją pojęć zabytek – materiał archiwalny oraz związanych z tym skutków, w tym co do karnoprawnej ochrony materiałów archiwalnych będących jednocześnie zabytkami¹³.

Wątpliwości może budzić przyjęty katalog przestępstw, których popełnienie warunkować ma wpis utraconego przedmiotu do rejestru; ustawodawca wskazał na następujące czyny zabronione: art. 278 § 1 i 3, art. 279 § 1, art. 280–283, art. 284 § 1–3 kodeksu karnego¹⁴. Z wpisaniem do rejestru wiążą się określone skutki i konsekwencje dla obrotu takimi rzeczami, w tym dla nabywców takich rzeczy (problematyka ta będzie poruszana w dalszej części opracowania). Wydawałoby się, że w związku z tym katalog ten jest zamknięty i tylko popełnienie enumeratywnie wskazanych czynów powoduje możliwość wpisu do rejestru. Należy jednak zauważyć, że ustawodawca wskazał m.in. art. 283 k.k. określający uprzywilejowane typy czynów: art. 279 § 1 (kradzież z włamaniem), art. 280 § 1 (rozbój), art. 281 (kradzież rozbójnicza), 282 k.k. (wymuszenie rozbójnicze). W kwalifikacji prawnej takich czynów ujmuje się „w zw. z art. 283 k.k.”, np. art. 279 § 1 k.k. w zw. z art. 283 k.k. Ustawodawca wskazał także na typy uprzywilejowane kradzieży zwykłej (art. 278 § 3 k.k.) oraz przywłaszczenia (art. 284 § 3 k.k.). Natomiast wskazując art. 280 k.k. (dotyczący przestępstwa rozboju) wskazano zarówno

¹² Zob. np. K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Kraków 2007, s. 42–43; K. Zalaszińska, *Prawna ochrona zabytków nieruchomych w Polsce*, Warszawa 2010, s. 68, 171–172.

¹³ Zob. B. Gadecki, *Ustawa..., op. cit.*, s. 42–45 oraz wskazaną tam literaturę.

¹⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), dalej k.k.

typ podstawowy przestępstwa rozboju (art. 280 § 1 k.k.), jak i kwalifikowany (art. 280 § 2 k.k.)¹⁵. Nasuwa się pytanie, co z typami kwalifikowanymi innych czynów zabronionych wskazanych przez ustawodawcę? Chodzi o typy kwalifikowane przestępstw kradzieży (art. 278 § 1 k.k.) oraz przywłaszczenia (art. 284 § 1 lub 2 k.k.) popełnione w stosunku do mienia znacznej wartości (art. 294 § 1 k.k.) lub dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury (art. 294 § 2 k.k.), gdzie kwalifikacja prawna takich czynów zawiera wskazanie typu podstawowego „w zw. z art. 294 § 1 lub 2 k.k.”, np. art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 294 § 1 k.k. Z jednej strony można argumentować, że skoro ustawodawca wyraźnie wskazał typy uprzywilejowane, np. kradzieży, a nie wymienił typów kwalifikowanych, to krajowy rejestr utraconych dóbr kultury nie dotyczy typów kwalifikowanych kradzieży i przywłaszczenia. Na poparcie tej argumentacji można też podać, że ustawodawca pragnąc, aby regulacja dotyczyła typów kwalifikowanych kradzieży lub przywłaszczenia, wyraźnie to zaznacza – w art. 25 § 1 pkt 2 kodeksu postępowania karnego¹⁶ wymieniono „art. 278 § 1 i 2 w zw. z art. 294, art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294”. Jednak przyjęcie takiego poglądu doprowadziłoby do absurdalnych skutków, bowiem rejestr dotyczyłby kradzieży zabytków w typie podstawowym i uprzywilejowanym, a już nie skradzionych/przywłaszczonych zabytków o wartości przekraczającej 200 000 zł lub będących dobrem o szczególnym znaczeniu dla kultury. Dlatego można przyjąć, że do rejestru wpisuje się także zabytki utracone w wyniku kradzieży lub przywłaszczenia popełnionych w typach kwalifikowanych („w zw. z art. 294 k.k.”), choć ustawodawca wskazując typy uprzywilejowane (a w odniesieniu do przestępstwa rozboju także typ kwalifikowany), powinien być konsekwentny i wskazać również typy kwalifikowane przestępstwa kradzieży zwykłej i przywłaszczenia.

Należy także zauważyć, że o wpisie do rejestru będzie decydowała czasami wartość utraconego zabytku w połączeniu ze sposobem jego utraty przez właściciela. Nie wiadomo też, czy było to zamierzone przez ustawodawcę, czy raczej wynik przeoczenia. Wskazać należy, że z kradzieżą zabytku (art. 278 § 1 k.k.) i jego przywłaszczeniem (art. 284 k.k.) mamy do czynienia, gdy wartość zabytku przekracza 1/4 minimalnego wynagrodzenia (zob. art. 119 § 1 kodeks wykroczeń¹⁷). Przy czym od dnia 1 stycznia 2015 r. minimalne wynagrodzenie za pracę wynosi 1750 zł¹⁸. Natomiast w przypadku np. kradzieży z włamaniem i rozboju wartość zabranego zabytku może nie przekroczyć 1/4 minimalnego wynagrodzenia (zob. art. 130 § 2 i 3 k.w.). Z kolei dla właściciela zabytku sprawą drugorzędną może być, czy utracił on zabytek wskutek kradzieży zwykłej, czy kradzieży z włamaniem. Obecne uregulowanie sprawia, że zabytki o wartości nieprzekraczającej 1/4 minimalnego wynagrodzenia, które zostały utracone przez właściciela wskutek kradzieży zwykłej (oraz przywłaszczenia) nie będą mogły być wpisane

¹⁵ Zob. także uzasadnienie projektu ustawy o rzeczach znalezionych oraz zmianie niektórych innych ustaw, druk nr 2064, <http://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2064>, s. 15 [dostęp: 13.05.2015].

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

¹⁷ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 482 z późn. zm.), dalej k.w.

¹⁸ Zob. § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 września 2014 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2015 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 1220).

do rejestru. Zatem celowe wydaje się dodanie do katalogu czynów powodujących utratę zabytku również wykroczenia z art. 119 § 1 k.w.

Moim zdaniem niesłusznie w katalogu czynów pominięto przestępstwo oszustwa (art. 286 § 1 k.k.), bowiem właściciel może utracić zabytek wskutek wprowadzenia go w błąd, co do autentyczności zabytków oferowanych mu w zamian za zabytek będący jego własnością. Jeśli pokrzywdzony właściciel dokona wymiany oryginalnego zabytku na „fałszywe zabytki”, to utracony w ten sposób zabytek nie będzie mógł być wpisany do rejestru.

Należy także wskazać, że choć do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury wpisuje się rzeczy ruchome będące zabytkami wpisanymi do rejestru, to nie oznacza to, że zabytek utracony ma być wpisany w rejestrze zabytków jako zabytek ruchomy. Może się zdarzyć, że z zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków (np. z zabytkowej kamienicy) sprawca odłamie detal architektoniczny. W takim przypadku można wpisać skradziony detal architektoniczny (który po oderwaniu z nieruchomości w rozumieniu prawa karnego jest rzeczą ruchomą), pomimo że zabytek był wpisany jako zabytek nieruchomy.

W ustawie o o.z. i o.z. określono także procedurę wpisu do rejestru (zob. art. 24a ust. 3–6). Zgodnie z art. 24c ust. 1 ustawy o o.z. i o.n.z., krajowy rejestr utraconych dóbr kultury jest prowadzony w systemie teleinformatycznym i jest jawny. Przy czym, co jest szczególnie istotne, od dnia dokonania wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury nikt nie może zasłaniać się nieznanymi danymi ujawnionymi w tym rejestrze (art. 24d ustawy o o.z. i o.n.z.). Podobne uregulowania co do skutków wpisów zawarte są w art. 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece¹⁹ („Księgi wieczyste są jawne. Nie można zasłaniać się nieznanymi wpisów w księdze wieczystej ani wniosków, o których uczyniono w niej wzmiankę”). Zatem, jak przyjmuje się w orzecznictwie, „nabywca nieruchomości uregulowanej w księdze wieczystej nie może powoływać się na błąd (art. 84 k.c.) co do stanu prawnego nieruchomości i obciążenie jej hipoteką, jeżeli przed zawarciem umowy kupna nieruchomości nie zapoznał się z treścią księgi wieczystej, poprzestając na oświadczeniu zbywcy o braku obciążenia”²⁰. Z kolei co do wpisów w Krajowym Rejestrze Sądowym²¹ przyjęto m.in., że: „Od dnia ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym nikt nie może zasłaniać się nieznanymi ogłoszonych wpisów. Jednak w odniesieniu do czynności dokonanych przed upływem szesnastego dnia od dnia ogłoszenia podmiot wpisany do Rejestru nie może powoływać się na wpis wobec osoby trzeciej, jeżeli ta udowodni, że nie mogła wiedzieć o treści wpisu” (art. 15 ust. 1); natomiast „jeżeli wpis do Rejestru nie podlega obowiązkowi ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, to nikt nie może zasłaniać się nieznanymi wpisów w Rejestrze, chyba że mimo zachowania należytej staranności nie mógł wiedzieć o wpisie” (art. 16 ust. 1). Zatem uregulowanie z ustawy o o.z. i o.n.z. podobne jest do tego z ustawy o księgach wieczystych i hipotece.

Skutkiem wpisu jest niestosowanie do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury przepisów art. 169 § 1 i 2 k.c. (zob. art. 169 § 3 k.c.), art. 170

¹⁹ T.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.

²⁰ Wyrok SN z dnia 13 grudnia 2012 r., IV CSK 204/12, Legalis nr 667421.

²¹ Zob. ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o krajowym rejestrze sądowym (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 1203 z późn. zm.).

§ 1 k.c. (zob. art. 170 § 2 k.c.) oraz art. 174 § 1 k.c. (zob. art. 174 § 2 k.c.). Odnośnie do art. 169 k.c. w doktrynie zauważono, że przepis ten sankcjonuje w imię porządku prawnego nabycie rzeczy ruchomej od nieuprawnionego i jest to przewidziany przez prawo wyjątek od zasady, że nikt nie może przenieść prawa, które mu nie przysługuje²². Trafnie W. Kowalski, analizując kwestię nabycia własności dzieła sztuki od nieuprawnionego (w poprzednim stanie prawnym²³) stwierdził, że przepisy prawa cywilnego konsekwentnie na pierwszym miejscu chronią nabywcę rzeczy ruchomej od nieuprawnionego, czyli w większym stopniu ich zadaniem jest ochrona obrotu niż zabezpieczenie praw właściciela²⁴; słusznie też autor ten zauważył, że przepisy generalnie niedopuszczają do nabycia własności przez nabywcę w złej wierze (wyklucza to art. 169 i 174 k.c.), jednakże roszczenie właściciela przedawnia się z upływem lat 10 (art. 118 k.c.), co powoduje wygaśnięcie roszczenia windykacyjnego, gdy skradzione przedmioty przetrzymywane są w ukryciu przez dłuższy okres²⁵. Zatem pozycja właściciela zabytku, który go utracił była słaba, bowiem ustawodawca poprzez art. 169 k.c. chronił bezpieczeństwo obrotu, a nie właściciela utraconej rzeczy²⁶. W orzecnictwie stwierdzono, że przepis art. 169 § 1 k.c. rozstrzyga kolizję interesów właściciela rzeczy i osoby, która nabywa rzecz od podmiotu nieuprawnionego, na korzyść nabywcy²⁷. Zatem uregulowanie wprowadzone ustawą o r.z. wzmocniło pozycję właściciela zabytku, który go utracił, bowiem wyłączono w stosunku do zabytków wpisanych do rejestru przepisy dotyczące nabycia własności od nieuprawnionego oraz dotyczące zasiedzenia. W uzasadnieniu do projektu ustawy o r.z. stwierdzono, że w następstwie objęcia wpisem do rejestru rzecz nie zostaje całkowicie wyłączona z obrotu prawnego (*res extra commercium*), a tylko czasowo – pomiędzy wpisem a skreśleniem z rejestru – nie podlega przepisom art. 169 § 1 i 2 oraz art. 174 k.c.²⁸

Należy też wskazać, że łatwiej też będzie w procesie karnym udowodnić sprawcy – nabywcy zabytku wpisanego do rejestru popełnienie przestępstwa paserstwa (zob. art. 291 oraz 292 k.k.), bowiem od dnia dokonania wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury nikt nie może zasłaniać się nieznanomością danych ujawnionych w tym rejestrze.

Na zakończenie rozważań należy podać, że krajowy rejestr utraconych dóbr kultury nie jest jedynym „rejestrem” pomagającym w walce z przestępczością przeciwko zabytkom, bowiem istnieje krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem prowadzony przez Generalnego Konserwatora Zabytków (zob. art. 15 ust. 1 ustawy o o.z. i o.n.z.) oraz baza danych skradzionych dzieł sztuki prowadzona przez Interpol²⁹.

²² S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2007, s. 178–179.

²³ Przed wejściem w życie ustawy o r.z.

²⁴ W. Kowalski, *Cywilnoprawne aspekty obrotu skradzionymi dobrami kultury*, [w:] J. Kaczmarek (red.), *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji Gdańsk, 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, Kraków 2006, s. 70.

²⁵ *Ibidem*, s. 70–71.

²⁶ Zob. także uzasadnienie projektu ustawy..., *op. cit.*, s. 3–6.

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2001 r., IV CKN 262/00, Legalis nr 81629.

²⁸ Zob. także uzasadnienie projektu ustawy..., *op. cit.*, s. 19.

²⁹ <http://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database> [dostęp: 13.05.2015].

III. ZAKOŃCZENIE

Oceniając pozytywnie nowe uregulowania należy wskazać, że krajowy rejestr utraconych dóbr kultury niewątpliwie przyczyni się do ochrony praw właścicieli, którzy utracili zabytki (lub inne dobra kultury). W celu lepszej ochrony należy jednak sformułować następujące postulaty *de lege ferenda* związane z dodaniem do katalogu przestępstw w art. 24a ust. 2 ustawy o o.z. i o.n.z.:

- czynów z art. 286 § 1 i 3 k.k.;
- czynów z art. 278 § 1 w zw. z art. 294 k.k., z art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294 k.k., z art. 286 § 1 k.k. w zw. z art. 294 k.k.;
- czynu z art. 119 § 1 k.w.

Proponowana zmiana spowoduje, że właściciele zabytku, którzy utracili go wskutek popełnienia przestępstwa oszustwa oraz wykroczenia kradzieży albo przywłaszczenia zabytku również będą mogli być chronieni przez wpis do rejestru. Rozwiązana też będzie wątpliwość, która może pojawić się w praktyce, czy także zabytki utracone w wyniku popełnienia przestępstw kradzieży albo przywłaszczenia w typie kwalifikowanym będą mogły być wpisane do rejestru.

BIBLIOGRAFIA

- Gadecki B., *Ochrona podwodnego dziedzictwa kultury. Aspekty prawnokarne i kryminologiczne*, Warszawa 2014.
- Gadecki B., *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108–120. Przepisy karne. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Kobyliński Z., Wysocki J., *Ujęcie problematyki ochrony zabytków archeologicznych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – stan obecny i postulaty zmian*, [w:] K. Zeidler (red.), *Prawo ochrony zabytków*, Warszawa–Gdańsk 2014.
- Kowalski W., *Cywilnoprawne aspekty obrotu skradzionymi dobrami kultury*, [w:] J. Kaczmarek (red.), *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji Gdańsk, 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, Kraków 2006.
- Kowalski W., *Nabywanie własności dzieła sztuki od nieuprawnionego*, Kraków 2004.
- Rouba B.J., *Terminologia i pojęcia podstawowe dla procesu ochrony dóbr kultury*, [w:] T. Grzybowska, J. Talbierska (red.), *Dwór Artusa w Gdańsku. Sztuka i sztuka konserwacji. Materiały z konferencji naukowej*, Gdańsk, Dwór Artusa 17–19 października 2002, Warszawa 2004.
- Rudnicki S., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2007.
- Trzeciński M., *Specyfika przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom archeologicznym*, [w:] W. Szafrński, K. Zalasieńska (red.), *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki, tom III*, Poznań 2009.
- Zalasieńska K., *Prawna ochrona zabytków nieruchomych w Polsce*, Warszawa 2010.
- Zeidler K., *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Kraków 2007.

NOWE REGULACJE DOTYCZĄCE PROBLEMATYKI ZABYTEKÓW W ZWIĄZKU Z WEJŚCIEM W ŻYCIE USTAWY O RZECZACH ZNALEZIONYCH

Streszczenie

W dniu 20 lutego 2015 r. uchwalono ustawę o rzeczach znalezionych. Celem niniejszego artykułu jest analiza regulacji wprowadzonych tą ustawą. Ustawa ta wprowadza istotne zmiany w kodeksie cywilnym oraz w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Utworzono m.in. „Krajowy rejestr utraconych dóbr kultury”. Autor omawia nowe regulacje prawne oraz wysuwa propozycje *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: *zabytek, zabytek archeologiczny, dobro kultury, dziedzictwo narodowe, materiały archiwalne, krajowy rejestr utraconych dóbr kultury*

NEW REGULATIONS ON ANTIQUITIES INTRODUCED BY THE ACT ON FOUND PROPERTY

Summary

The Act on found property was passed on 20 February 2015. The article aims to analyse the regulations of the act. The act introduces substantial amendments to the Civil Code and the Act on the protection and care of antiquities. Inter alia, the National Register of Lost Cultural Property has been founded. The author discusses new legal regulations and offers new proposals *de lege ferenda*.

Key words: *antiquity, archaeological monument, cultural property, national heritage, archival materials, National Register of Lost Cultural Property*